

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2023.56.009>

УДК 338.22+339.9

JEL: N15, N45, O14, O53

Піляєв І.С., доктор політичних наук,
кандидат економічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
сектору міжнародних фінансових досліджень
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7509-3158>
e-mail: igor.piliaiev@gmail.com

РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМІСІЇ В ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ ЯПОНІЇ

Предметом дослідження є інституційний та концептуальний досвід початкового періоду повоєнної економічної відбудови Японії. Комплексно аналізуються передумови, інституційні механізми та результати діяльності Спеціальної дослідницької комісії (СДК) МЗС Японії, дається оцінка її впливу на повоєнну реконструкцію та феноменально успішну модернізацію японської економіки в контексті завдань повоєнної відбудови України. Для цього використовуються абстрактно-логічний, емпірико-історичний, міждисциплінарний методи, застосовано інструментарій політичної економії та теорії модернізації. Робиться висновок, що СДК МЗС Японії стала інтелектуальною, кадровою та програмною «точкою складання» для всього подальшого процесу національної відбудови. Відтак, це забезпечило японський уряд системним баченням місця країни в повоєнному світі, його економічній та фінансовій системі, національних орієнтирів, пріоритетів та механізмів повоєнної реконструкції. Незважаючи на потужний вплив військово-безпекових та геополітичних чинників, знадобився дуже високий рівень мобілізації, патріотизму і соціальної відповідальності японської національної еліти, щоб переконати Союзні держави в необхідності зробити важку індустріалізацію з опорою на передові технології основою післявоєнного відновлення Японії. Досвід діяльності СДК свідчить, що в кожному успішному кейсі національної повоєнної відбу-

Піляєв І.С.

дови слід відшукати та визначити ключову концептуальну та інституційну ініціативу, що запустила процес відновлення – не обов'язково в матеріальному, але принаймні в концептуальному та політико-вольовому плані, адже кожне велике та успішне будівництво розпочинається з розробки та ухвалення відповідного проєкту. Автор виснує, що підготовлена СДК стратегічна доповідь щодо основних проблем економічної реконструкції Японії є актуальною рамочною моделлю, за якою може розроблятися, звичайно, з урахуванням місцевих особливостей, стратегія національної економічної відбудови, зокрема повоєнної відбудови економіки України.

Ключові слова: економічна реконструкція, конфуціанство, повоєнна відбудова, пріоритетне виробництво, Японія.

Piliaiev I.

THE ROLE OF THE SPECIAL SURVEY COMMITTEE IN THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF JAPAN

The article explores the institutional and conceptual experience of the initial period of Japan's post-war economic reconstruction. The prerequisites, institutional mechanisms, and performance results of the Special Survey Committee (SSC) of the Ministry of Foreign Affairs of Japan are comprehensively analyzed; its impact on the post-war reconstruction and the phenomenally successful modernization of the Japanese economy in the context of Ukraine's post-war reconstruction tasks is assessed. For this purpose, the abstract-logical, empirical-historical, interdisciplinary methods are used, and the tools of political economy and modernization theory are applied. It is concluded that the SSC has become the intellectual, personnel and program «assembly point» for the entire further process of Japan's national reconstruction. Thus, the SSC provided the Japanese government with a systemic vision of the country's place in the postwar world, in the latter's economic and financial system as well as of national landmarks, priorities, and postwar reconstruction mechanisms. Despite the powerful influence of military-security and geopolitical factors, it took a very high level of mobilization, patriotism, and social responsibility of the Japanese national elite to convince the Allied Powers of the need to make heavy industrialization based on advanced technologies the basis of Japan's postwar recovery. The SSC's experience testifies that in every successful case of national post-war reconstruction, one should find and define the key conceptual and institutional initiative that launched the recovery process – not necessarily materially, but at least in conceptual and political-volitional

terms, as every large-scale and successful (re)construction begins with the development and approval of the relevant project. The author concludes that the SSC's strategic report on the basic problems of Japan's economic reconstruction is a relevant framework model, according to which a strategy of national economic reconstruction, in particular post-war recovery of Ukraine's economy, may be developed, certainly, taking into account national and local characteristics.

Keywords: *economic reconstruction, Confucianism, post-war reconstruction, priority production, Japan.*

Постановка проблеми. За умов протистояння повномасштабному російському вторгненню в Україну пошук ефективних інституційних механізмів забезпечення повоєнного відновлення економіки України виступає одним із важливих завдань вітчизняної науки й вимагає міждисциплінарного підходу з боку суспільствознавців. Особливої актуальності в цьому контексті набуває вивчення інституційного досвіду забезпечення повоєнної відбудови в країнах, що спромоглися не лише в стислий історичний термін здійснити успішну повоєнну реконструкцію національної економіки, а й забезпечити на цій основі модернізаційний прорив у економічному та соціальному розвитку, що вивів їх до лав найбільш передових, інноваційних та конкурентоспроможних економік сучасного світу.

Як відзначав видатний американський соціолог та знавець Японії Роберт Белла, незважаючи на важливість мотиваційних факторів, вони самі дуже чутливі до інституційних механізмів, до інституційного спрямування мотивації [5, с. 53]. Водночас, важливою характеристикою економічної системи є її інституційна спроможність, тобто кількість змістовних норм, які суб'єкт може засвоїти, не порушуючи своєї ідентичності [3].

У цьому контексті на ретельний аналіз заслуговує досвід інституційного забезпечення повоєнної економічної відбудови Японії, зокрема пов'язаний із створенням та функціонуванням Спеціальної дослідницької комісії (далі – СДК) Міністерства закордонних справ Японії (серпень 1945 р. – березень 1946 р.), яка стала базовою інституційною платформою для розробки засад стратегії та економічної політики повоєнної відбудови країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституційний досвід повоєнної відбудови японської економіки ґрунтовно досліджували в своїх наукових працях Джордж Аллен [2], Тацуро Учіно [14], Самнер Ла Круа, Акіхіко Каваура [8], Лонні Карлайл [6],

Майкл Беклі, Юсаку Хоріучі, Дженніфер Міллер [4] та ін. Безпосередньо створенню та діяльності СДК окрему увагу приділили вищезгадані Джордж Аллен [2], Тацуро Учіно [14], а також Юкіо Ногучі, Ейсукі Сакібара [13], Кенічі Оно [10; 11]. Стисла згадка про роботу СДК міститься у недавній праці відомого українського вченого-економіста Сергія Іванова, який на основі аналізу досвіду низки країн, що здійснили успішне повоєнне відновлення, робить такий досить прикметний висновок: «Відновленню передують політичне рішення, що базується на геополітичній доцільності та національному патріотизмі щодо визначення моделі розвитку» [1, с. 88].

Таким чином, у кожному успішному кейсі національної повоєнної відбудови слід відшукати та визначити ключову концептуальну та інституційну ініціативу, що запустила процес відновлення – не обов'язково в матеріальному, але принаймні в концептуальному та політико-вольовому плані, адже кожне велике та успішне будівництво розпочинається з розробки та ухвалення відповідного проекту.

Зважаючи на вищевикладене, **метою дослідження** є комплексний аналіз передумов, інституційних механізмів створення та результатів діяльності Спеціальної дослідницької комісії МЗС Японії, оцінка її впливу на повоєнну реконструкцію та феноменально успішну модернізацію японської економіки в контексті завдань повоєнної відбудови України. Для цього використовувалися абстрактно-логічний, емпірико-історичний, міждисциплінарний методи, застосовувався інструментарій політичної економії та теорії модернізації.

Основний зміст дослідження. Японія має унікальний досвід успішної повоєнної реконструкції національної економіки, здійсненої лише за одне післявоєнне десятиліття. Проте ефективно застосування цього досвіду не можливе без усвідомлення його ціннісного фундаменту.

За доби Едо (1603–1867 рр.) панівною ідеологією в Японії стало конфуціанство, що, на відміну від традиційних, сповнених містицизму вчень буддизму та синтоїзму, ґрунтується на раціоналізмі, світськості й спирається на цивільну бюрократію. Основними етичними принципами конфуціанства є відданість державі (імператору), повага до старших на всіх рівнях, перевага суспільних інтересів над індивідуалізмом. Це обумовило дивовижну

швидкість засвоєння західних технологій та систем освіти після Революції Мейдзі (1868 р.).

По закінченні доби японського милітаризму (1931–1945 рр.) мільйони японських солдатів, які роками існували між життям і смертю, аж ніяк не вважали монотонну роботу у цивільних фірмах, зайнятих повоєнною відбудовою, нестерпною. Фактично лояльність до фірм замінила лояльність до держави під час війни. Таким чином зміцнювався комунітарно-солідаристський характер конфуціанського капіталізму.

Проте поразка у війні призвела до серйозних змін у соціальній етиці. Головним фактором цього була здійснена союзною окупаційною адміністрацією на чолі з генералом Д. Макартуром демократизація економіки в сферах аграрної реформи (ліквідація напівфеодальних латифундій, передача землі у власність колишніх орендарів, масове запровадження фермерства), організації корпоративного менеджменту та трудових відносин (через реформування великих промислово-фінансових об'єднань *дзайбацу*, керованих власниками-главами сімейних кланів, у *кейрецу*, в яких управління передано менеджерам, а права працівників захищені профспілками) [13; 14]. Таким чином, було забезпечено масове, хоча й болісне, але надзвичайно швидке та ефективне переведення конфуціанської моделі відносин з військової сфери до реорганізованих цивільних виробництв, що стали головними рушіями повоєнної відбудови та модернізації економіки [9].

Відразу після поразки Японії у війні двоє молодих японських чиновників Сабуро Окіта та Йоноске Гото, за фахом інженери-електрики, організували дослідницьку групу для обговорення шляхів повоєнного відновлення японської економіки. Окіта та Гото перед закінченням Другої світової війни працювали в контрольному японцями Пекіні. Усвідомлюючи, що Японія незабаром програє війну, вони повернулися до Токіо, щоб організувати спеціальну дослідницьку групу, до складу якої було запрошено ряд університетських професорів, посадовців та експертів з економіки та фінансів. Перше засідання дослідницької групи відбулося 16 серпня 1945 р., через день після поразки Японії¹. Темою були передбачувані наслідки Бреттон-Вудської угоди, укладеної роком раніше, і створення МВФ та Світового банку. Після цього

¹ Дата першого засідання дослідницької групи (16 серпня 1945 р.) була запланована за кілька днів до наказу японського імператора про капітуляцію (14 серпня 1945 р.), тобто ще в умовах триваючої війни.

щотижня в закритому режимі проводилися дослідницькі засідання на різні теми за участю відомих посадовців та науковців. Очолив роботу групи професор економіки Токійського університету Хіромі Арісава. Окіта та Гото надавали секретарські послуги, підсумовуючи ключові моменти кожної дискусії та складаючи звіт.

Група спочатку працювала на неформальній основі, як приватна ініціатива, в імперському міністерстві Великої Східної Азії², а після його ліквідації 26 серпня 1945 р. – у Міністерстві закордонних справ Японії. Згодом вона отримала офіційний статус Спеціальної дослідницької комісії (далі – СДК) МЗС Японії. Група зустрічалася більше сорока разів і в березні 1946 р. подала свої висновки у вигляді доповіді³ під назвою «Основні проблеми реконструкції японської економіки»⁴ Парламенту Японії та Верховному головнокомандуванню союзних сил в Японії, яке в 1945–1951 рр. очолював американський генерал Дуглас Макартур. Остаточну доповідь СДК (обсягом біля 200 с.) з незначними змінами було опубліковано у вересні 1946 р. Вона має таку змістовну структуру:

Вступ.

Частина перша. Передумови реконструкції японської економіки.

Розділ 1. Основні тенденції світової економіки.

Розділ 2. Міжнародне середовище японської економіки.

Розділ 3. Особливості японської економіки.

² Міністерство Великої Східної Азії було ліквідовано 26 серпня 1945 року наказом Верховного головнокомандувача союзними силами після капітуляції Японії, що поклала кінець закордонним володінням Японії. Оскільки з липня 1944 р. по серпень 1945 р. всі міністри закордонних справ Японії (за цей період змінилося чотири міністри) суміщали портфель міністра Великої Східної Азії, дослідницька група далі працювала в міністерстві закордонних справ Японії.

³ Упорядником доповіді став Сабуро Окіта, який пізніше посідав численні державні посади, включаючи начальника відділу досліджень Ради економічної стабілізації в 1947 р., начальника відділу економічного співробітництва Агентства економічного планування (АЕП) в 1953 р., генерального директора бюро планування АЕП в 1957 році, а потім в 1963 р. – генерального директора бюро розвитку АЕП, й зробив значний внесок у справу відбудови та подальшого динамічного розвитку повоєнної економіки Японії.

⁴ Проміжну доповідь СДК було підготовлено наприкінці 1945 р., а кінцевий проєкт – у березні 1946 р.

Розділ 4. Нові умови для японської економіки.

Частина друга. Заходи здійснення реконструкції.

Розділ 1. Основні проблеми економічної реконструкції.

Розділ 2. Забезпечення населення засобами існування.

Розділ 3. Реконструкція економіки.

Розділ 4. Специфічні проблеми економічної реконструкції.

Висновки.

У першій частині доповіді аналізується нова глобальна ситуація та історико-географічне положення переможеної Японії, ретельно вивчаються збитки від війни, а також відзначаються деякі позитивні аспекти. Друга частина містить пропозиції, в розрізі конкретних секторів, щодо сприяння розвитку промислових галузей та експортній орієнтації, з викладенням необхідних конкретних заходів економічної та фінансової політики. Отже, зовнішня та внутрішня ситуації аналізуються в частині I, а необхідні дії, включаючи стратегії для окремих галузей, обговорюються в частині II.

Як наголошується у доповіді, розробка ефективного плану повоєнної відбудови має починатися з системного аналізу місця країни «на перетині двох координат, а саме – в точці певного моменту історичного часу та її тодішнього місця в глобальному просторі» [12, с. 3], тобто з адекватного усвідомлення параметрів загального міжнародного середовища, особливостей, притаманних суспільству і економіці Японії, суттєво нових викликів, які постали перед країною, що далі обумовлюватиме й визначатиме шляхи та механізми повоєнної реконструкції національної економіки.

У доповіді домінують питання реального сектору економіки, тоді як монетарні та фіскальні проблеми розглядаються лише відносно незначною мірою. Прикметно, що Спеціальна дослідницька комісія працювала не при економічному чи фінансовому міністерстві, а при Міністерстві закордонних справ. За результатами її роботи було підготовлено стратегічний план економічної відбудови, основні положення якого згодом стали програмною основою урядового курсу на «японське економічне диво».

Основні ідеї доповіді можна підсумувати таким чином:

- Економічне бачення Японії має ґрунтуватися на глибокому аналізі мінливих глобальних тенденцій.
- Економічна реконструкція має взяти за основу участь Японії у світовій економіці в рамках системи Міжнародного валютного фонду (Бреттон-Вудської системи).

- Аби просувати принципи економічної демократизації (реорганізація великих корпорацій дзайбацу, аграрна реформа, запровадження демократичного законодавства про працю, заохочення масового створення профспілок на підприємствах тощо), Японія не повинна покладатися на аграрний сектор для поглинання надлишкового населення, а має взяти активну участь у міжнародному поділі праці шляхом зміцнення та модернізації своєї промислової структури.

- Необхідно розробити та реалізувати комплексну та конкретну стратегію відновлення. Вона має базуватися на індустріалізації з пріоритетним розвитком переробної промисловості, впровадженні нових технологій, активній участі у міжнародному поділі праці і динамічній трансформації структури зовнішньої торгівлі⁵.

- Слід ретельно проаналізувати кожну важливу галузь і запропонувати реалістичні та конкретні програми сприяння галузевому розвитку. Порівняльні переваги Японії в текстильній промисловості та сільському господарстві по завершенні війни були втрачені через очікувану появу на світовому ринку деокупованої решти Азії. Японія не повинна покладатися на аграрний сектор для поглинання надлишкового населення, а має націлитися на розвиток трудомістких галузей важкої промисловості з високим попитом на кваліфіковану робочу силу.

Запропонований магістральний напрямок руху національної економіки передбачав:

1. Заборону монополії в промисловості;
2. Обмеження втручання уряду в економіку;
3. Заохочення зростання професійних спілок;
4. Модернізацію сільського господарства шляхом заохочення викупу й передачі землі від феодалів у власність орендарів,

⁵ Аргумент авторів доповіді про те, що майбутнє Японії залежить від індустріалізації, а не від сільського господарства, торгівлі чи послуг, може нині здаватися очевидним. Але його слід тлумачити як опозицію американській політиці того часу щодо повної деіндустріалізації Японії (див.: [11, с. 149]). Адже союзні держави-переможниці спочатку були сповнені рішучості звести Японію до рівня аграрної економіки лише з легкою промисловістю. Знадобилося майже 3 роки наполегливих переговорів і неодноразових невдач для японського уряду, перш ніж відбулися відповідні серйозні зміни в окупаційній політиці.

відтак масове перетворення останніх у фермерів-землевласників;

5. Зменшення соціально-економічної нерівності шляхом вирівнювання розподілу доходів, посилення систем соціального страхування, страхування по безробіттю тощо.

6. Раціоналізацію споживання.

7. Заборону міжнародних картелів та обмежувальних міжнародних контрактів.

8. Створення рівних можливостей для іноземного інвестиційного капіталу.

Ось деякі ключові тези доповіді:

- «В умовах капіталістичної вільної конкуренції багато японських галузей промисловості буде придушено гігантами сучасних галузей іноземної промисловості, і таким чином промислова структура Японії буде деформована. Це вимагатиме ухвалення державної політики, яка дозволить зберегти в цілості принаймні базові галузі» [12, с. 85].

- Для успіху повоєнної відбудови «доведеться ствердити таке національне переконання, за яким усі японці не прагнутимуть яскравого споживацького життя, а задовольнятимуться мінімальними життєвими стандартами, споживатимуть консервативно та збільшуватимуть заощадження, відтак сприяючи відновленню економічної моці і не шукаючи фінансової допомоги від зовнішнього світу для цілей споживання» [12, с. 88].

- Щороку «потрібно буде формулювати комплексну та конкретну щорічну програму реконструкції, аби відродити японську економіку від крайньої бідності, в якій вона зараз опинилася. Марнотратство економічної влади, яке б стало результатом невтручання у вільну гру ринкових сил, не буде дозволено, аби вся мізерна економічна сила, що залишилася, могла бути зосереджена в напрямку розширеного відтворення, задля прискорення процесу реконструкції» [12, с. 94].

- «Основну роль в економічній реконструкції Японії відіграватиме промислове виробництво... Тому, коли японська політична та економічна системи будуть демократизовані, а їхній агресивний характер буде знищено, важкій промисловості країни слід дозволити розвиватися значною мірою... Оскільки японські галузі важкої промисловості, поза сумнівом, зіштовхнуться в майбутньому з міжнародною конкуренцією, з одного боку, і оскільки вигоду від адекватного державного захисту, як це було в

минулому, буде важко отримати, з іншого боку, їм доведеться розвивати – шляхом раціоналізації менеджменту та підвищення технологічного рівня – здатність протистояти конкуренції з боку іноземних товарів також за критерієм виробничих витрат» [12, с. 114].

Хоча рекомендації доповіді СДК формально не були прийняті японським урядом, однак її ключова ідея про вибіркоче використання обмежених ресурсів для перезапуску циклу розширеного відтворення була реалізована на практиці через запровадження системи пріоритетного виробництва⁶, розробленої під керівництвом професора Хіромі Арісава [11, с. 149–150], який очолював роботу СДК.

Практика пріоритетного виробництва, яка означала концентрацію людських, фінансових і матеріальних ресурсів у вугільній, металургійній промисловості та промисловості добрив, щоб забезпечити основними матеріалами для повоєнної економічної відбудови усі галузі промисловості та підняти продуктивність аграрного сектора, зробила значний внесок в успіх повоєнної реконструкції [7, с. 121–172].

Контроль за цінами і, відповідно, нормування сировинних товарів здійснювалися відповідно до плану, прийнятого урядом. Таким чином була реалізована політика виробничих пріоритетів: з метою збільшення виробництва вугілля та сталі матеріальні ресурси шляхом розподільчого контролю були зосереджені передусім у цих двох галузях.

Так само, коли в 1960-х роках Міністерство міжнародної торгівлі та промисловості (MITI) Японії⁷ сприяло машинобудуванню та електронній промисловості, метою було ефективно витримати потужну іноземну, передусім американську, конкуренцію у процесі загального зниження тарифів, яке вимагалось для вступу до

⁶ Система пріоритетного виробництва означала політику концентрації дефіцитних ресурсів у кількох стратегічно важливих секторах для забезпечення економічного ривка.

⁷ Міністерство міжнародної торгівлі та промисловості існувало з 1949 по 2001 р. й було однією з найпотужніших державних агенцій Японії, що на висоті свого впливу фактично керувало більшою частиною промислової політики Японії, фінансуючи дослідження та спрямовуючи інвестиції. У 2001 р. під час реформи центрального уряду це міністерство було об'єднано з рядом інших агенцій в рамках новоствореного міністерства економіки, торгівлі та промисловості.

ОЕСР та згідно з рішеннями Кеннеді-раунду багатосторонніх переговорів у рамках ГАТТ (1964–1967 рр.). Машинобудування та електроніка згодом стали міцними стовпами японської економіки з найбільш передовими виробничими технологіями у світі [10].

Доповідь, підготовлена СДК, стала яскравим прикладом японського стратегування розвитку. Вона й досі вважається актуальною рамочною моделлю, за якою має розроблятися, звичайно, з урахуванням місцевих особливостей, стратегія національної економічної реконструкції чи модернізаційного економічного прориву. Наприклад, сучасне дослідження провідних японських та в'єтнамських економістів, присвячене проблемам індустріалізації В'єтнаму в епоху глобалізації [10], має логічну послідовність, дуже близьку до викладеної в доповіді СДК щодо основних проблем: починаючи від визначення позиціонування В'єтнаму в глобальному та регіональному контексті, зовнішніх умов та внутрішнього потенціалу національної економіки і далі формулюючи амбіційні, але реалістичні плани індустріалізації країни на засадах пріоритезації розвитку найбільш перспективних галузей виробництва на базі передових технологій, нарощування конкурентоспроможного експорту та повноцінної інтеграції до світової економіки.

За аналогією з доповіддю СДК, логічну послідовність формулювання економічної політики відновлення чи прориву можна викласти таким чином:

По-перше, слід ретельно проаналізувати геополітичне та гео економічне становище країни, особливо ситуацію у регіоні її знаходження, становище найбільших економік й найважливіших політичних, економічних, фінансових та безпекових інституцій світу і регіону, ситуацію на ключових ринках, ділове та фінансове становище важливих постачальників прямих іноземних інвестицій і технологій. Також мають бути проаналізовані ключові міжнародні зобов'язання країни (такі як для України Угода про асоціацію між Україною та ЄС), відповідні зони вільної торгівлі, членство в СОТ тощо.

По-друге, у світлі вищезазначених зовнішніх обставин слід так само ретельно оцінити потенціал національної економіки. Зокрема, слід вивчити стан залучення прямих іноземних інвестицій, ситуацію в ключових та допоміжних галузях, стан розвитку інфраструктури, витрати на ведення бізнесу, пропозицію кваліфі-

кованої робочої сили, джерела економічного зростання, поточний ступінь участі в регіональних виробничих мережах.

По-третє, на основі цих зовнішніх та внутрішніх оцінок необхідно сформулювати амбітні, але реалістичні цілі розвитку промисловості, чітко визначити достатньо амбітні пріоритети національного виробництва з точки зору порівняльних конкурентних переваг, здатні забезпечити енергійний поступ нації до рівня значної – спочатку в регіональному, а згодом і світовому вимірі – індустріальної економіки. Зазначені цілі та пріоритети мають бути реалістичними в плані їх забезпечення поєднанням ефективної державної політики економічного зростання та серйозних вмотивованих зусиль з боку бізнесу й підприємств. Для досягнення цих цілей та пріоритетів необхідно розробити та реалізувати відповідні плани дій («дорожні карти»). Останні мають бути максимально конкретними з розумним графіком і проміжними цілями (із визначенням як інституціональних завдань, так і «жорстких» та кількісних показників економічного зростання: динаміки ВВП, обсягів експорту та зовнішньоторговельного обороту, залучення інвестицій в національну економіку, продуктивності праці, інновацій, доходів економічно активного населення, зайнятості тощо). Відповідно слід розробити та прийняти необхідні закони та виділити компетентні команди для виконання планів дій («дорожніх карт»).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, незважаючи на потужний вплив військово-безпекових та геополітичних чинників, знадобився дуже високий рівень мобілізації, патріотизму і соціальної відповідальності японської національної еліти, щоб переконати Союзні держави в необхідності зробити важку індустріалізацію з опорою на передові технології основою післявоєнного відновлення Японії.

По суті, Спеціальна дослідницька комісія МЗС Японії стала інтелектуальною, кадровою та програмною «точкою складання» для всього подальшого процесу національної відбудови, що забезпечило японський уряд системним баченням місця країни в повоєнному світі, його економічній та фінансовій системі, національних орієнтирів, пріоритетів та механізмів повоєнної реконструкції.

Реалізація конкурентних переваг національного господарства безпосередньо пов'язана з віднайденням та втіленням конкурентних переваг національного характеру, менталітету, госпо-

дарської культури. Попри істотні відмінності в історії та національних традиціях між Україною і Японією, комунітарно-солідаристська модель відбудови та розвитку економіки має значний потенціал для імплементації в Україні. Громадянська активність і соціальна енергія, національна консолідація і відданість, яку виявляють українські громадяни під час збройного протистояння російській агресії, мають бути трансформовані й скеровані на вирішення завдань повоєнної відбудови та розвитку високоефективної конкурентоспроможної економіки.

Істотні зрушення, що відбулися за два останні десятиріччя в структурі глобального економічного та фінансового лідерства на користь країн з переважно комунітарною системою цінностей та трудової етики, обумовлюють нагальну потребу перегляду домінуючих підходів в економічній науці, зокрема євроінтеграційній теорії, в бік більшої уваги до етичних, суспільно-політичних та інших конкретно-історичних умов та чинників економічної діяльності, активізації міждисциплінарних досліджень у цій сфері.

1. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1 (686). С. 75-89. doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.01.075>.
2. Allen G.C. *Japan's Economic Recovery*. London; New York; Toronto: Oxford University Press, 1958. XII + 216 p.
3. Bartelme D., Costinot A., Donaldson D., Rodriguez-Clare A. The Textbook Case for Industrial Policy: Theory Meets Data. *MIT Economics Working Paper*. November 2021. 92 p. URL: <https://dave-donaldson.com/wp-content/uploads/BCDR.pdf>.
4. Beckley M., Horiuchi Y., Miller J. America's Role in the Making of Japan's Economic Miracle. *Journal of East Asian Studies*. 2018. Vol. 18. Issue 1. P. 1-21. doi: <https://doi.org/10.1017/jea.2017.24>.
5. Bellah R. N. *Beyond Belief: Essays on Religion in a Post-Traditional World*. Berkeley: University of California Press, 1991. XXI + 320 p. doi: <https://doi.org/10.1525/9780520911123>.
6. Carlile L.E. The Japanese labor movement and institutional reform. In: M. Blomström, S. La Croix (Eds.). *Institutional Change in Japan*. New York: Routledge, 2017. P. 177-201.
7. Gao B. *Economic Ideology and Japanese Industrial Policy. Developmentalism from 1931 to 1965*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. XIV + 364 p. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511665318>.

8. La Croix S., Kawaura A. Institutional change in Japan: theories, evidence and reflections. In: Blomström, Magnus & La Croix, Sumner (Eds.). *Institutional Change in Japan*. New York: Routledge, 2017. P. 15-44.
9. Morishima M. Confucianism as a Basis for Capitalism. In: D.I. Okimoto, Th.P. Rohlen (Eds.). *Inside the Japanese System. Readings on Contemporary Society and Political Economy*. Stanford, California: Stanford University Press, 1988. P. 36-38.
10. Ohno, K. Renovating industrial policy. In: K. Ohno, N. V. Thuong (Eds.). *Improving Industrial Policy Formulation*. Tokyo & Hanoi: Vietnam Development Forum, The Publishing House of Political Theory, 2005. URL: https://www.grips.ac.jp/vietnam/VDFTokyo/Temp/Doc/2005/BookMar05_IPF_EChapter2.pdf.
11. Ohno, K. *The Economic Development of Japan: The Path Travelled by Japan as a Developing Country*. Tokyo: GRIPS Development Forum; National Graduate Institute for Policy Studies, 2006. 243 p.
12. *Postwar Reconstruction of the Japanese Economy*. Ed. by the Special Survey Committee, Ministry of Foreign Affairs, Japan (September 1946). Compiled by S. Okita. Reprinted in 1990 by University of Tokyo Press. University of Tokyo Press, 1990. XIV + 194 p.
13. Sakakibara E., Noguchi, Yu. Organization for Economic Reconstruction. In: D.I. Okimoto, Th.P. Rohlen (Eds.). *Inside the Japanese System. Readings on Contemporary Society and Political Economy*. Stanford, California: Stanford University Press, 1988. Stanford, CA: Stanford University Press. P. 43-54.
14. Uchino T. *Japan's Postwar Economy: An Insider's View of Its History and Its Future*. Tokyo, New York, San Francisco: Kodansha International Ltd., 1983. 286 p.

References

1. Ivanov, S.V. (2019). Economic recovery and development of countries after armed conflicts and wars: unlost opportunities for Ukraine. *Економіка України - Economy of Ukraine*, 1 (686), 75-89. doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.01.075> [in Ukrainian].
2. Allen, G.C. (1958). *Japan's Economic Recovery*. London; New York; Toronto: Oxford University Press.
3. Bartelme, D., Costinot, A., Donaldson, D., Rodriguez-Clare, A. (November 2021). *The Textbook Case for Industrial Policy: Theory Meets Data. MIT Economics Working Paper*. Retrieved from <https://dave-donaldson.com/wp-content/uploads/BCDR.pdf>.

4. Beckley, M., Horiuchi, Y., Miller, J. (2018). America's Role in the Making of Japan's Economic Miracle. *Journal of East Asian Studies*, 18(1), 1-21. doi: <https://doi.org/10.1017/jea.2017.24>.
5. Bellah, R.N. (1991). *Beyond Belief: Essays on Religion in a Post-Traditional World*. Berkeley: University of California Press. doi: <https://doi.org/10.1525/9780520911123>.
6. Carlile, L.E. (2017). The Japanese labor movement and institutional reform. In: M. Blomström, S. La Croix (Eds.). *Institutional Change in Japan*. New York: Routledge, 177-201.
7. Gao, B. (1997). *Economic Ideology and Japanese Industrial Policy. Developmentalism from 1931 to 1965*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511665318>.
8. La Croix, S., & Kawaura, A. (2017). Institutional change in Japan: theories, evidence and reflections. In: Blomström, Magnus & La Croix, Sumner (Eds.). *Institutional Change in Japan*. New York: Routledge, 2017. P. 15-44.
9. Morishima, M. (1988). Confucianism as a Basis for Capitalism. In: Okimoto, D.I., & Rohlen, Th.P. (Eds.). *Inside the Japanese System. Readings on Contemporary Society and Political Economy*. Stanford, California: Stanford University Press, 36-38.
10. Ohno, K. (2005). Renovating industrial policy. In: Ohno, K., & Thuong, N.V. (Eds.). *Improving Industrial Policy Formulation*. Tokyo & Hanoi: Vietnam Development Forum, The Publishing House of Political Theory. Retrieved from https://www.grips.ac.jp/vietnam/VDFTokyo/Temp/Doc/2005/BookMar05_IPF_EChapter2.pdf.
11. Ohno, K. (2006). *The Economic Development of Japan: The Path Travelled by Japan as a Developing Country*. Tokyo: GRIPS Development Forum; National Graduate Institute for Policy Studies.
12. *Postwar Reconstruction of the Japanese Economy*. Ed. by the Special Survey Committee, Ministry of Foreign Affairs, Japan (September 1946). Compiled by S. Okita. Reprinted in 1990 by University of Tokyo Press. University of Tokyo Press.
13. Sakakibara, E., Noguchi, Yu. (1988). Organization for Economic Reconstruction. In: Okimoto, D. I., & Rohlen, Th. P. (Eds.). *Inside the Japanese System. Readings on Contemporary Society and Political Economy*. Stanford, California: Stanford University Press, 43-54.
14. Uchino, T. (1983). *Japan's Postwar Economy: An Insider's View of Its History and Its Future*. Tokyo, New York, & San Francisco: Kodansha International Ltd.

Стаття надійшла до редакції 15 жовтня 2023 р.